

УДК 347.922.3+347.634/637

ПЕРЕДУМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПОДАННЯ ДО СУДУ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ ПРО ОСПОРЮВАННЯ БАТЬКІВСТВА (МАТЕРИНСТВА)

Стопченко К.О., аспірант
кафедри цивільного права і процесу
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню передумов реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства (материнства). Внаслідок аналізу наукової доктрини та законодавства України виокремлено процесуальні та матеріальні передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства (материнства).

Ключові слова: батьківство, материнство, оспорування батьківства (материнства), право на подання до суду позовної заяви, передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви, процесуальні передумови, матеріальні передумови.

Статья посвящена исследованию предпосылок реализации права на подачу в суд искового заявления об оспаривании отцовства (материнства). В результате анализа научной доктрины и законодательства Украины выделены процессуальные и материальные предпосылки реализации права на подачу в суд искового заявления об оспаривании отцовства (материнства).

Ключевые слова: отцовство, материнство, оспаривание отцовства (материнства), право на подачу в суд искового заявления, предпосылки реализации права на подачу в суд искового заявления, процессуальные предпосылки, материальные предпосылки.

Stopchenko K.O. PRECONDITIONS FOR REALIZATION OF THE RIGHT TO FILE A LAWSUIT ON THE CHALLENGE OF PATERNITY (MATERNITY) IN COURT

The scientific article is devoted to the study of the preconditions for realization of the right to file a lawsuit on the challenge of paternity (maternity) in court. As a result of the analysis of scientific doctrine and legislation of Ukraine, the procedural and substantive preconditions for realizing of the right to file a lawsuit on the challenge of paternity (maternity) are set out.

Key words: paternity, maternity, challenge of paternity (maternity), right to file a lawsuit, preconditions for realization of the right to file a lawsuit, procedural preconditions, material preconditions.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 55 Конституції України [1], права і свободи людини і громадянина захищаються судом. У ч. 1–2, 5 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [2] також визначено: кожна особа має право в порядку, встановленому ЦПК України, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспоруваних прав, свобод чи законних інтересів. У випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах. Жодна особа не може бути позбавлена права на участь у розгляді своєї справи у визначеному ЦПК України порядку.

Незважаючи на те, що право на звернення до суду є конституційним, гарантується державою і належить усім фізичним та юридичним особам, воно повинно мати свої певні умови реалізації, свою систему координат, щоб залишатися правовим явищем. Мають бути дотримані певні умови, аби виникли процесуальні правовідносини щодо відкриття провадження у справі між особою, яка звертається до суду, і судом – передумови права на пред'явлення позову, практичне значення яких полягає в тому, що, коли відсутність однієї з них з'ясується при поданні позовної заяви, суддя зобов'язаний відмовити у відкритті провадження у справі. Відмова у відкритті провадження у справі перешкоджає

повторному зверненню до суду з таким самим позовом [3, с. 111].

Ступінь розробленості проблеми. Передумови реалізації права на звернення до суду з позовом про захист прав, свобод та інтересів інших осіб вже неодноразово були предметом наукових досліджень вчених-процесуалістів. Відповідні дослідження проводили такі науковці, як С.С. Бичкова, Ю.В. Білоусов, К.В. Гусаров, В.В. Комаров, Д.Д. Луспенник, Ю.Д. Притика, Г.В. Чурпіта, С.Я. Фурса та ін. Водночас зазначені вчені досліджували, здебільшого, право на пред'явлення позову, а також передумови його реалізації у цілому, безвідносно до конкретної категорії справ. Відтак проблемні аспекти, пов'язані з виокремленням та аналізом передумов реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства (материнства), залишаються малодослідженими і потребують наукової розробки, проведення якої і становитиме мету цієї наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України до передумов реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства (материнства) відносить як процесуальні, так і матеріально-правові передумови. Процесуальні передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорування батьківства (материнства) визначені цивільним процесуальним законодавством України. Водночас матеріально-правові передумови

реалізації такого права регламентовані нормами сімейного законодавства України.

ЦПК України подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства) пов'язує із наявністю таких процесуальних передумов:

1) Заява підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства (п. 1 ч. 1 ст. 186 ЦПК України). Ця передумова включає в себе такі складові частини: у заявника та особи, яка притягується як відповідач, наявна цивільна процесуальна правоздатність; справа підпадає під цивільну юрисдикцію суду; позивач пред'явив вимогу, що не є «байдужою для права» [2, с. 389].

Щодо першого складника слід зазначити: відповідно до ст. 46 ЦПК України, цивільною процесуальною правоздатністю є здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи. Згідно з указаною нормою цивільну процесуальну правоздатність мають усі фізичні і юридичні особи. Виходячи з того, що позивачем у справах про оспорювання батьківства (материнства), з огляду на предмет позову, завжди виступає фізична особа, відповідно до ст. 46 ЦПК України вона вважається такою, що має цивільну процесуальну правоздатність.

Щодо другого складника. Як визначено у ч. 1 ст. 19 ЦПК України, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Таким чином, під цивільну юрисдикцію суду підпадає будь-яка справа, яка виникає з сімейних правовідносин, у т. ч. справа про оспорювання батьківства (материнства).

І, нарешті, третій складник, який полягає у тому, що позивач пред'явив вимогу, що не є «байдужою для права». Як слушно зазначається в юридичній літературі, «байдужими для права» є вимоги, які не є правовими, тобто не ґрунтуються на нормах чинного законодавства. Це пов'язано з тим, що, відповідно до ст. 19 ЦПК України, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із правових відносин, а не з будь-яких суспільних зв'язків. Окрім того, «байдужими для права» є вимоги, що впливають із правовідносин, які припинилися, адже у такому разі відсутня підстава позову [4, с. 389].

Так, наприклад, «байдужою для права» є вимога про оспорювання батьківства, пред'явлена особою, яка записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини така особа знала, що не є її батьком. Такі вимоги не є правовими, адже суперечать правовій нормі, що її містить ч. 5 ст. 136 СК України [5].

«Байдужою для права» слід визнати й вимогу про оспорювання батьківства, пред'явлену після смерті дитини (ч. 4 ст. 136 СК України), адже у такому разі спірні правовідносини є такими, що припинилися.

2) Відсутнє таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (п. 2 ч. 1 ст. 186 ЦПК України).

Це положення кореспондується із ч. 2 ст. 256 ЦПК України, за якою у разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Проте потрібно враховувати, що наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору (ч. 2 ст. 256 ЦПК України). Тому він має право пред'явити такий самий позов до особи, яка відмовилася від позову.

3) У провадженні цього чи іншого суду відсутня справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (п. 3 ч. 1 ст. 186 ЦПК України).

Таке положення закону спрямоване на те, щоб не допустити розгляду одного і того ж спору різними судовими органами, оскільки це може призвести до ухвалення різних судових рішень. Втім, наразі фактично відсутня можливість достеменно й об'єктивно перевірити, чи відкрито провадження у цьому ж або іншому суді у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, а тому в більшості випадків доводиться розраховувати на добросовісність сторін [6, с. 311].

4) Відсутнє рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим (п. 4 ч. 1 ст. 186 ЦПК України).

Ця норма пов'язана з тим, що рішення третейського суду, ухвалені із дотриманням положень Закону України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р., є загальнообов'язковим, так само, як рішення суду загальної юрисдикції. Відповідно до ч. 1 ст. 51 Закону України «Про третейські суди», рішення третейського суду є остаточним і оскарженню не підлягає, крім випадків, передбачених цим Законом. У цій же статті передбачені підстави і порядок оскарження такого рішення.

Водночас необхідно звернути увагу, що суддя не може відмовити у відкритті провадження у справі на тій підставі, що є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, якщо суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим.

5) Відсутнє рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими сами-

ми сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (п. 5 ч. 1 ст. 186 ЦПК України).

Відповідно до ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право», в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають із цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили.

Рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. Якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше (ст. 462 ЦПК України).

6) Після смерті фізичної особи, яка звернулася із позовною заявою або до якої пред'явлено позов, або оголошення її померлою спірні правовідносини допускають правонаступництво (п. 6 ч. 1 ст. 186 ЦПК України).

Правонаступництво – це перехід прав та обов'язків від однієї особи до іншої. За загальним правилом, сімейні правовідносини не допускають правонаступництва, адже сімейні права та обов'язки є такими, що тісно пов'язані з їх носієм. Це підтверджується і позицією законодавця, який у ч. 1 ст. 14 Сімейного кодексу України (далі – СК України) наголошує, що сімейні права є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі, а у ч. 1 ст. 14 СК України зазначає, що сімейні обов'язки є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути перекладені на іншу особу.

Водночас у справах про оспорювання батьківства в контексті правонаступництва сімейне законодавство України встановлює виняток, а саме: якщо, відповідно до ч. 2 ст. 137 СК України, той, хто записаний батьком дитини, помер після пред'явлення ним позову про виключення свого імені як батька з актового запису про народження дитини, позовну заяву можуть підтримати в суді його спадкоємці.

Таким чином, у разі смерті фізичної особи, яка звернулася із позовною заявою до суду або до якої пред'явлено позов, або оголошення її померлою спірні правовідносини щодо оспорювання батьківства (материнства) є такими, що допускають правонаступництво, тільки за умови пред'явлення позову про оспорювання батьківства. Відповідно до ч. 2 ст. 137 СК України, правонаступниками позивача виступають його спадкоємці.

Як було зазначено вище, поряд із процесуальними передумовами другим видом передумов реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання бать-

ківства (материнства) є передумови матеріально-правові, регламентовані нормами матеріального, сімейного права України. Матеріально-правові передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства) різняться залежно від предмета позову. Виходячи з аналізу сімейного законодавства України, можна стверджувати, що матеріально-правовими передумовами реалізації права на подання до суду позовних заяв про оспорювання батьківства (материнства) є:

1) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини: а) позивач є особою, яка записана батьком дитини відповідно до ст. 122, 124, 126, 127 СК України (ч. 1 ст. 136 СК України); б) позов про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження пред'явлено після народження дитини і до досягнення нею повноліття (ч. 3 ст. 136 СК України); в) позивач на момент реєстрації себе батьком дитини не знав, що не є її батьком (ч. 5 ст. 136 СК України); г) позивач не давав згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до ч. 1 ст. 123 СК України (ч. 5 ст. 136 СК України);

2) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини: а) особа, яка записана батьком дитини, померла до народження дитини (ч. 1 ст. 137 СК України); б) особа, яка записана батьком дитини, за життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства (ч. 1 ст. 137 СК України);

3) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства визначеними законом спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини (дружиною, батьками, дітьми): а) особа, яка записана батьком дитини, померла (ч. 3 ст. 137 СК України); б) особа, яка записана батьком дитини, через поважні причини не знала про те, що записана батьком дитини (ч. 3 ст. 137 СК України);

4) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства свого чоловіка жінкою, яка народила дитину у шлюбі: а) позивачем є жінка, яка народила дитину у шлюбі (ч. 1 ст. 138 СК України); б) предметом позову є вимога про виключення запису про чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини (ч. 1 ст. 138 СК України); в) інша особа подала заяву про визнання свого батьківства щодо дитини (ч. 2 ст. 138 СК України);

5) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання материнства жінкою, яка вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, а відповідачем – жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 2 ст. 139 СК України); б) народження дитини жінкою-позивачем не є наслідком перенесення в її організм ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 2 ст. 123, ч. 2 ст. 139 СК України); в) народження дитини не є наслідком перенесення в організм жінки-від-

повідача ембріона людини, зачатого її чоловіком та позивачем внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій (ч. 3 ст. 123, ч. 2 ст. 139 СК України);

б) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання материнства жінкою, яка не вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка записана матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України); б) жінка-позивач не вважає себе матір'ю дитини (ч. 1 ст. 139 СК України).

Висновки. Таким чином, на підставі аналізу нормативно-правових актів та наукової доктрини ми виокремили такі передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства):

1. процесуальні передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства), які визначають процесуальні підстави для відкриття провадження у справі: а) заява підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства; б) відсутнє таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; в) у провадженні цього чи іншого суду відсутня справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; г) відсутнє рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим; д) відсутнє рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав; є) після смерті фізичної особи, яка звернулася із позовною заявою або до якої пред'явлено позов, або оголошення її померлою спірні правовідносини допускають правонаступництво;

2. Матеріально-правові передумови, які визначають матеріальні підстави для відкриття провадження у справі. Матеріально-правові передумови реалізації права на подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства (материнства) різняться залежно від предмета позову:

1) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини: а) позивач є особою, яка записана батьком дитини відповідно до ст. 122, 124, 126, 127 СК України; б) позов про виключення відомостей про особу як батька дитини з актового запису про її народження пред'явлено після народження дитини і до досягнення нею повноліття; в) позивач

на момент реєстрації себе батьком дитини не знав, що не є її батьком; г) позивач не давав згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій відповідно до ч. 1 ст. 123 СК України;

2) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини: а) особа, яка записана батьком дитини, померла до народження дитини; б) особа, яка записана батьком дитини, за життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства;

3) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства визначеними законом спадкоємцями особи, яка записана батьком дитини (дружиною, батьками, дітьми): а) особа, яка записана батьком дитини, померла; б) особа, яка записана батьком дитини, через поважні причини не знала про те, що записана батьком дитини;

4) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання батьківства свого чоловіка жінкою, яка народила дитину у шлюбі: а) позивачем є жінка, яка народила дитину у шлюбі; б) предметом позову є вимога про виключення запису про чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини; в) інша особа подала заяву про визнання свого батьківства щодо дитини;

5) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання материнства жінкою, яка вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка вважає себе матір'ю дитини, а відповідачем – жінка, яка записана матір'ю дитини; б) народження дитини жінкою-позивачем не є наслідком перенесення в її організм ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій; в) народження дитини не є наслідком перенесення в організм жінки-повідача ембріона людини, зачатого її чоловіком та позивачем внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій;

б) у разі подання до суду позовної заяви про оспорювання материнства жінкою, яка не вважає себе матір'ю дитини: а) позивачем є жінка, яка записана матір'ю дитини; б) жінка-позивач не вважає себе матір'ю дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618ІV. Законодавство України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Степаненко Т.В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2008. 181 с.
4. Цивільне процесуальне право України: підручник / за заг. ред. С.С. Бичкової. К.: Атіка, 2009. 760 с.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Офіційний вісник України. 2002. № 7. С. 1. Ст. 273.
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. С.С. Бичкової. К.: Атіка, 2010. 896 с.